

DOI: 10.20535/2522-1078.2024.2(16).319283

УДК 821.161.2 Франко І.: [929:655.4/5(477)]

Надходження до редакції: 29.11.2024

Прийняття до друку: 05.12.2024

Ковалишин А. С.

аспірантка Національного університету
«Львівська політехніка», м. Львів, Україна,
a.s.kovalyshyn@gmail.com

ORCID: 0009-0006-5827-2430

Kovalyshyn A.

Postgraduate student of the Lviv Polytechnic
National University, Lviv, Ukraine,
a.s.kovalyshyn@gmail.com

ORCID: 0009-0006-5827-2430

БІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ ПРО ІВАНА ФРАНКА НА СУЧАСНОМУ КНИЖКОВОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

BIOGRAPHICAL PUBLICATIONS ABOUT IVAN FRANKO ON THE MODERN UKRAINIAN BOOK MARKET

У статті проаналізовано сучасний книговидавничий ринок щодо наявності біографічних видань про Івана Франка. Здійснено тематико-типологічний аналіз різножанрових біографічних книжок про видатного письменника, що вийшли друком протягом останніх десяти років — з 2014 по 2024 роки. До уваги було взято такі основні характеристики, як цільове призначення видання, тематика, цільова аудиторія та якість поліграфічного втілення.

Тема дослідження є актуальною, адже досі у франкознавчому дискурсі як об'єкт розглядалася біографія Івана Франка, проте саме біографічні видання про доктора Ф. не викликали наукового інтересу. Досі не було складено повного бібліографічного покажчика біографічних (та автобіографічних) публікацій про Каменяра, на відміну від його власних текстів. Бібліографією Франкових творів займалися Тарас Франко, Володимир Дорошенко, Михайло Возняк, Мирослав Мороз, Іван Бойко та інші. Наше ж першочергове завдання — з'ясувати асортимент саме біографічних видань про Івана Франка на українському видавничому ринку — і почали ми з останнього десятиліття.

У наведеному матеріалі коротко охарактеризовано десять різножанрових біографічних видань про Івана Франка: є тут і наукова, і науково-популярна, і художня, і навіть дитяча біографія. Усі вони розповідають про різні періоди життя письменника та призначені для широкої читацької аудиторії, проте якість їхнього поліграфічного втілення залишає бажати кращого. До того ж через невеликі накладки книжок та відсутність промоції їх досить складно знайти в книгарнях і бібліотеках, що унеможливорює виконання їхнього цільового призначення.

У кінці статті прогнозується, що до 2026 року має з'явитися більше біографічних видань про Івана Франка, адже того року відзначатимемо два ювілеї — 170-річчя від дня народження та 110-річчя від дати смерті Івана Франка.

Ключові слова: Іван Франко, біографія, художня біографія, наукова біографія, біографічні видання, дитяча біографія, видавничий ринок, видавництво.

The article analyzes the contemporary book publishing market in terms of the availability of biographical publications about Ivan Franko. A thematic and typological analysis of various genre biographical books about the famous writer published over the past ten years, from 2014 to 2024, is carried out. The main characteristics taken into account were the purpose of the publication, the subject matter, the target audience, and the quality of the printing.

The topic of the study is relevant, because so far the biography of Ivan Franko has been considered as an object in the Francophone discourse, but biographical publications about Dr. F. have not aroused any scientific interest. A complete bibliographic index of biographical (and autobiographical) publications about Kamenyiar, as opposed to his own texts, has not yet been compiled. Taras Franko, Volodymyr Doroshenko, Mykhailo Vozniak, Myroslav Moroz, Ivan Boyko, and others have been engaged in the bibliography of Franko's works. Our primary task was to find out the range of biographical publications about Ivan Franko on the Ukrainian publishing market, and we started with the last decade.

This article briefly describes ten biographical publications about Ivan Franko in different genres: there are scientific, popular science, fiction, and even children's biographies. All of them tell about different periods of the writer's life and are intended for a wide readership, but the quality of their printing leaves much to be desired. In addition, due to small print runs and lack of promotion, they are difficult to find in bookstores and libraries, making it impossible to fulfill their intended purpose.

At the end of the article, it is predicted that by 2026 more biographical publications about Ivan Franko should appear, as that year we will celebrate two anniversaries: the 170th anniversary of his birth and the 110th anniversary of his death.

Keywords: Ivan Franko, biography, fiction biography, scientific biography, biographical publications, children's biography, publishing market, publishing house.

Постановка проблеми. Серед франкознавців існує чітке переконання щодо відсутності вдалих сучасних біографій Івана Франка. Зокрема, досі немає глибокої наукової біографії видатного українця. Але чи є біографії інших жанрів і якої вони якості? Чи є на українському ринку дитячі біографії про Івана Франка? Дослідження сучасного книжкового ринку щодо наявності різножанрових біографічних видань про

українського генія, які з'явилися протягом останніх десяти років, показало цікаві результати. Аналізові їх присвячено цю статтю.

Мета дослідження — проаналізувати сучасний український книговидавничий ринок щодо наявності біографічних видань про Івана Франка, що вийшли друком протягом останніх десяти років (2014–2024).

Методологія дослідження досить проста і зводиться до загальнонаукових методів системного аналізу та синтезу інформації. Під час дослідження ми вибіркового відвідували фізичні книгарні та онлайн-книгарні для пошуку необхідних видань, а також аналізували каталоги публічних бібліотек та державний бібліографічний покажчик «Літопис книг» Книжкової палати.

Результати дослідження. За останні десять років найголовнішим досягненням у царині біографічних видань, на нашу думку, стало довгоочікуване видання тритомної праці бібліографа, франкознавця, етнологіста Мирослава Мороза «Літопис життя і творчості І. Франка», що була написана ще в минулому столітті, а вийшла лише протягом 2016–2017 років завдяки зусиллям молодшої доньки науковця Дарії Гонtareвої. Це перший хронологічний звід відомостей про життя і діяльність українського генія, із засвідченням кожної дати, кожного факту відповідним документом, дослідницьким чи архівним джерелом. До того ж, кожен том супроводжується докладними покажчиками, які полегшують користування виданням. Незважаючи на стрімкий розвиток франкознавства за останні роки і появу досить великої кількості різноматематичних наукових праць про одного з найвідоміших українських письменників, «Літопис» залишається одним із найцінніших ужиткових видань у цій галузі гуманітарних наук. Розрахований на спеціалістів-літературознавців, викладачів і студентів закладів вищої освіти, вчителів та старшокласників, «Літопис...» — через невеликий наклад і, відповідно, високу вартість — навряд чи доступний для цільової аудиторії. Утім, примірники цієї фундаментальної праці представлені в наукових бібліотеках, а отже, скористатися нею можна.

У жанрі наукової біографії працює й франкознавиця, докторка філологічних наук, завідувачка кафедри філології Українського католицького університету Ярослава Мельник [4]. Сферою дослідницьких зацікавлень науковиці є зокрема й останній період життя Івана Франка, на що вказують назви видань: «І остання часть дороги...: Іван Франко в 1914–1916 роках» (1995), «З останнього десятиліття Івана Франка» (1999), «...І остання часть дороги: Іван Франко в 1908–1916 роках»

(2006; 2016), «Подзвінне Франкові. Відгуки на смерть поета» (2023). На останніх двох варто зупинитися детальніше, позаяк вони побачили світ у хронологічних межах дослідження.

Монографія Я. Мельник «...І остання часть дороги: Іван Франко в 1908–1916 роках» написана на основі джерельного матеріалу, значна частина якого вперше введена в науковий обіг, — спроба всебічно висвітлити постать Івана Франка останніх років життя. Незважаючи на емпатично складну тему, ця наукова книжка витримує вже третє видання — і це не дивно: вона написана так майстерно і так легко читається, що радше скидається на популярне видання для широкої аудиторії читачів.

Щодо найсвіжішого видання Я. Мельник «Подзвінне Франкові. Відгуки на смерть поета», що вийшло в Дрогобичі 2023 року, то воно містить різножанрові тексти-відгуки на смерть письменника: клепсидри, телеграми, листи-співчуття, промови на похороні, некрологи, статті, спогади, поезії-присвяти, переклади поезій. Серед авторів відгуків є як відомі українські культурні, політичні та громадські діячі, що знали письменника особисто, так і здебільшого неznані автори публікацій у таборівій, січовій та заокеанській пресі. Це видання — вельми цінне джерело для подальших наукових розвідок, адже відкриває широке поле для досліджень. Книжка точно матиме продовження, адже Я. Мельник продовжує працювати в цьому напрямку і відшуковувати всі згадки про Франка по його смерті. Як і попереднє, видання адресується науковому середовищу, викладачам, студентам, вчителям, але не тільки — воно може зацікавити і непідготовлених читачів.

Серед популярних біографій слід назвати одне з найкращих, на нашу думку, сучасних науково-популярних видань про Івана Франка для широкої аудиторії — «Доктор Ф. Маленька книжка про великого Франка» авторства Богдана Тихолоза, франкознавця, літературознавця, директора Львівського національного літературно-меморіального музею Івана Франка (Дому Франка). Ця малоформатна книжка, що вийшла 2021 року в серії «Бібліотека Дому Франка», легко, натхненно і цікаво розповідає про одного з найбільших письменників, який упродовж усього життя плекав українську ідентичність. Хоч книжка й складається аж з 12 розділів, видання невелике за обсягом — всього 175 сторінок. Проте ця популярна біографія досить вичерпна, адже тут ідеться і про непростий життєвих шлях, і родинні стосунки, і творчість, і науку,

і філософію, і доробок, і захоплення — усе, чим жив і горів Франко протягом неповних 60-ти років.

Книжка адресована широкому колу зацікавлених читачів, які хочуть відкрити для себе «живого» Франка, зі своїми захопленнями, мріями, досягненнями і звичками. Головна ідея книжки — не розповісти все, що відомо про письменника, а лише спонукати до подальшого, глибокого і повного пізнання його творчості. Видання рясніє гумором, має короткі розділи та ілюстрації, на яких зображені і тогочасні документи, і Франкові друзі та сучасники, і предмети побуту, і сам Франко, і багато такого, що може розважити, доповнити та зацікавити.

У жанрі **науково-популярної біографії** працює і попередній директор Дому Франка — Роман Горак, прозаїк, літературознавець, сценарист [2]. Автор багатьох творів про Івана Франка — повісті-есе «Тричі мені являлася любов» (1983; 1987), «Марія, мати Франкова» (1994), дослідження «Іван Франко» у п'яти книгах (2000–2005), «Іван Франко та Жовківщина» (2004) та ін. Р. Горак у 2015 році підготував книжку «“Бажав я для скованих волі...”». Біографія Івана Франка», що вийшла у львівському видавництві «Апріорі». Цей досить великий за обсягом твір (340 сторінок) розповідає про життєвий шлях Івана Франка, про середовище, в якому йому судилося жити, про труднощі, які доводилося долати. Як і попередні твори Р. Горака, ця книжка адресується не лише науковцям, а й широкій цільовій аудиторії, яка цікавиться постаттями української культури і прагне пізнати справжнього Франка. Текст, стилістично наближений до художнього, наповнений метафоричними образами та порівняннями, сприймається як захопливий роман, а не наукова розвідка. Певно, це одна з причин популярності праць Р. Горака серед читачів.

На противагу попередньому, великому за обсягом виданню Р. Горака, у 2014 році український видавничий ринок поповнила 40-сторінкова брошура маловідомої авторки Євстахії Наконечної «Іван Франко і його рідне село», що з'явилася у видавництві «Навчальна книга — Богдан». Книжка також підготовлена для широкого кола читачів, знайомить з родиною, дитинством та цікавими епізодами з життя Івана Франка. Безумовно, біографії такого формату важливі і теж потрібні ринку, адже розкривають постать письменника з незвичних боків і таким чином наближають його до читацької аудиторії.

Великою популярністю у читачів користується **епістолярний жанр**, що є різновидом біографіки. Завдяки читанню приватного листування

можна зазирнути за лаштунки відносин між відомими особистостями і пізнати їх глибше. Прикладом такого видання є «Агатангел Кримський — Іван Франко. Епістолярні діалоги (1890-1904)» від «Фоліо» (2022). У цій книжці вперше увазі читачів представлено повний корпус текстів листів І. Франка з розлогими заувагами А. Кримського, його рефлексіями на події кінця ХІХ ст. та всі збережені листи А. Кримського до І. Франка (деякі з них раніше не публікувалися). Це захопливі наукові діалоги, обговорення літературних справ, подекуди навіть деталей особистого життя. Листи друкуються за оригіналами зі збереженням особливостей мови авторів і тогочасного правопису. Видання є дуже цінним і важливим, адже відкриває широкий простір для подальших досліджень і шляхів для цікавої промоції двох видатних українців. Недоліком цієї епістолярної збірки є низька якість поліграфічного втілення (насправді це стосується майже всіх книжок видавництва «Фоліо»), — що абсолютно неприйнятно, коли йдеться про непересічні книжки, які матимуть великий попит і у просто зацікавлених читачів, і у фахівців-дослідників.

В останні роки найбільшу увагу читачів привертає жанр **художньої біографії**, яка відрізняється від художнього твору своєю документальною, достовірною основою. Такою книжкою, що вийшла 2022 року у видавництві «ТунДрайв», а вже 2024 року була перевидана видавництвом «Дискурс» — заново відредагована і з новою обкладинкою, — стала «Руки і сльози» Степана Процюка. За визначенням самого автора, «це психологічний роман, у якому пронизливо відтворено внутрішній світ Івана Франка, зокрема в його останні найтяжчі роки, затьмарені хворобами» (цитата з анотації). До того ж це панорамний роман, де зображене тодішнє галицьке суспільство, його політичне і культурне життя. Текст роману справді дуже пронизливий і наповнений трагічними зображеннями тодішньої дійсності. У художній біографії дозволяються елементи охудожнення сюжету, привнесення власних рефлексій і авторське сприйняття деяких ключових моментів. Щоправда, в цій книжці цього забагато: автор дозволяє собі експериментувати і прогнозувати відмінні від реальності сценарії життя Івана Франка. Крім того, роман рясніє фактичними помилками і перекручуваннями подій, що також не прикрашає книжку. Але це тема для іншої публікації. Художня біографії важливі і потрібні для наближення наших геніїв до пересічного читача. До того ж такі видання часто спонукають прийти

в музеї і дізнатися більше. Головне, щоб читачі не зупинялися на одній прочитаній книжці...

Наостанок — «last, not least» — дитяча книжка Наталі та Богдана Тихолозів «Франко від А до Я», що вийшла у «Видавництві Старого Лева» у серії абеток-енциклопедій про видатних українців. Тут кожна літера розповідає цікавий факт про Франка — стильного, молодіжного, близького сучасному читачеві: Франка-батька, Франка-грибаря, Франка-рибалку, Франка-науковця тощо. Завдяки цій книжці діти (і не лише вони) відкривають для себе українського генія по-новому. Тут багато фактів, гумору, вміння дивитися на себе та інших без зайвого пафосу, загалом чимало цікавого і раніше незнаного. До того ж, видання має неповторну візуальну складову — роботи творчої майстерні «Аграфка» в особах Романи Романишин і Андрія Лесіва. Це єдина **дитяча біографія** Івана Франка, і її формат якнайкраще підходить для знайомства з класиком.

Отже, видавничий ринок України пропонує десять біографічних видань про Івана Франка, що з'явилися з 2014 по 2024 р. Аналіз видань за цільовим призначенням, тематикою, цільовою аудиторією та якістю поліграфічного втілення засвідчив, що кількість та якість наукових і науково-популярних видань задовольняє потреби читачів, проте художніх, дитячих і підліткових біографій про Івана Франка на українському книжковому ринку явно бракує. Така незаповненість типологічних «ніш» — при помітно зрослому читацькому інтересі до різних, у тому числі біографічних, аспектів франкознавства — має слугувати спонукуючою для авторів, і своєрідним дороговказом для видавців у наближенні 2026-го — року 170-річчя від дня народження 110-річчя від дати смерті Івана Франка.

ХРОНОЛОГІЧНИЙ СПИСОК ПРОАНАЛІЗОВАНИХ ВИДАНЬ

1. Наконечна Євстахія. Іван Франко і його рідне село. Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2014. 40 с. (Видання знайомить із епізодами життя Івана Франка, що пов'язані з його рідним селом. Для широкого загалу читачів.)
2. Горак Роман. Бажав я для скованих волі... Біографія Івана Франка. Львів: Априорі, 2015. 320 с.
3. Франко від А до Я / тексти: Богдан Тихолоз, Наталя Тихолоз; граф. опрац.: Романа Романишин, Андрій Лесів. Львів: Видавництво Старого Лева, 2016. 72. : іл.

4. Літопис життя і творчості Івана Франка : у 3 т. [до 160-ліття від дня народж. І. Франка] / Мирослав Мороз ; упоряд.: Д. Гонтарева (Мороз), редкол.: М. Жулинський та ін. ; Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка НАН України, Ін-т І. Франка НАН України, Ін-т франкознавства Дрогоб. держ. пед. ун-ту І. Франка. Львів: АРТОС, 2016-2017.
5. Тихолоз Богдан. Доктор Ф.: маленька книжка про великого Франка. Львів: Львівський національний літературно-меморіальний музей Івана Франка, 2021. 176 с. іл. (Серія «Бібліотека Дому Франка». Вип. 14.)
6. Агатангел Кримський — Іван Франко. Епістолярні діалоги (1890–1904) / Агатангел Кримський, Іван Франко; упор., вст. ст., коментарі: С. Гальченко, Н. Лисенко. Харків : Фоліо, 2022. 478 с.
7. Процюк Степан. Руки і сльози [Роман]. Київ: ТунДрайв, 2022. 384 с.
8. Мельник Ярослава. Подзвінне Франкові. Відгуки на смерть поета. Дрогобич: Коло, 2023. 482 с.
9. Процюк Степан. Руки і сльози [Роман] / вид. 2-е. Івано-Франківськ: Дискурсус, 2024. 384 с.
10. Мельник Ярослава. ...І остатня часть дороги. Іван Франко в 1908–1916 роках . Вид. 2-ге, випр. і доп. Дрогобич: Коло, 2016. 440 с.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Галярник Н. Р., Гуцуляк О. Б. З епістолярної спадщини знаних українських бібліографів Мирослава Мороза (1923–2006) та Володимира Полека (1924–1999) // *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж. : електронне наукове видання / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; ред. кол.: В. І. Попик (голов. ред.) та ін. Київ, 2022. Вип. 1. 237 с.
2. Горак Роман Дмитрович / М. В. Василенко // *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006 [Електронний ресурс]. URL: <https://esu.com.ua/article-30972> (дата звернення: 25.11.2024).
3. Литвинюк Л. В. Некролог як експрес-біографія // *Biography. Біографіка. Біографістика* : зб. пр. Ін-ту біогр. дослідж.: електронне наукове видання / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; ред. кол.: В. І. Попик (голов. ред.) та ін. Київ, 2022. Вип. 1. 237 с.
4. Мельник Ярослава Іванівна / Є. К. Нахлік // *Енциклопедія Сучасної України* / Редкол. : І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк

- [та ін.]; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2018 [Електронний ресурс]. URL: <https://esu.com.ua/article-66371> (дата звернення: 25.11.2024).
5. Поліграфія та видавнича справа [Текст]: рос.-укр. тлумачний слов. / уклад. : Б. В. Дурняк, О. В. Мельников, О. М. Василюшин, О. Г. Дячок. Львів: Афіша, 2002. 456 с.
 6. Попик В.І. Українська біографістика на зламі століть: зміна дослідницьких парадигм // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. 2011. Вип. 31. С. 443–460.
 7. Попик В. І., Буряк Л. І., Міщук С. М. та ін. Історична біографіка в Україні: проблеми, завдання і перспективи розвитку досліджень, видавничої та інформаційної роботи. Київ : Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського, 2019. 364 с.
 8. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. Київ : ВЦ «Академія», 2007.
 9. Ляшко С. Біографіка чи біографістика? // Бібліотечний вісник. 2005. № 2. С. 32–35.
 10. Чишко В. С. Біографічна традиція та наукова біографія в історії і сучасності України. Київ : БМТ, 1996. 239 с.

REFERENCES

1. Haljarnyk N. R., Hutsuliak O. B. (2022) Z epistoliaranoi spadshchyny znanykh ukrainskykh bibliohrafiv Myroslava Moroza (1923–2006) ta Volodymyra Polieka (1924–1999) [From the epistolary heritage of well-known Ukrainian bibliographers Myroslav Moroz (1923–2006) and Volodymyr Poliakh (1924–1999)]. *Biography. Biografika. Biographistics: proceedings of the Institute of Biographical Research: electronic scientific publication / NAS of Ukraine, Vernadsky National Library of Ukraine ; ed. by V. Popyk (chief editor) and others.* Kyiv, 2022. Issue 1. 237 p.
2. Horak Roman Dmytrovych / M. V. Vasylenko // *Encyclopedia of Modern Ukraine / Editorial board: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskyy, M. H. Zheleznyak [et al.]; National Academy of Sciences of Ukraine, NTSh.* Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of NAS of Ukraine, 2006. Retrieved November 25, 2024, from <https://esu.com.ua/article-30972>.
3. Lytvyniuk L. V. (2022) Nekrolog yak ekspres-biografiia [Necrology as an express-biography] // *Biography. Biografika. Biographistika: collection of works of the Institute of Biographical Research: electronic scientific*

- edition / NAS of Ukraine, National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi; editorial board: V. I. Popyk (chief editor) et al. Kyiv, 2022. Issue 1. 237 p.
4. Melnyk Yaroslava Ivanivna / Ye. K. Nakhlyk // Encyclopedia of Modern Ukraine / Editorial board: I. M. Dziuba, A. I. Zhukovskiy, M. H. Zheleznyak [et al.]; NAS of Ukraine, NTSh. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of NAS of Ukraine, 2018. Retrieved November 25, 2024, from <https://esu.com.ua/article-66371>.
 5. Polihrafiia ta vydavnycha sprava (2002) [Poligraphy and publishing affairs]. Russian-Ukrainian explanatory dictionary / compilers: B. V. Durniak, O. V. Melnykov, O. M. Vasylyshyn, O. H. Dyachok. Lviv: Afisha, 2002. 456 p.
 6. Popyk V. I. (2011) Ukrainska biohrafistyka na zlami stolittia: zmina doslidnytskykh paradyhm [Ukrainian biographistics at the turn of the century: change of research paradigms]. // Scientific Works of the National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi. 2011. Issue 31. P. 443–460.
 7. Popyk V. I., Buryak L. I., Mishchuk S. M. (2019) Istorychna biohrafika v Ukraini: problemy, zavdannia i perspektyvy rozvytku doslidzhen, vydavnychoi ta informatsiinoi roboty [Historical biographica in Ukraine: problems, tasks and prospects for research, publishing and information work]. Kyiv: National Library of Ukraine named after V. I. Vernadskyi, 2019. 364 p.
 8. Literaturoznavchyi slovnyk-dovidnyk (2007) [Literary Studies Dictionary-Reference Book] / edited by R. T. Hromiaka, Yu. I. Kovaliv, V. I. Teremko. Kyiv: VTs «Akademiya», 2007.
 9. Liashko S. (2005) Biohrafika chy biohrafistyka? [Biographica or biographistics?] // Library Bulletin. 2005. No. 2. P. 32–35.
 10. Chyshko V. S. (1996) Biohrafichna tradytsiia ta naukova biohrafiiia v istorii i suchasnosti Ukrainy [Biographical tradition and scientific biography in the history and modernity of Ukraine]. Kyiv: BMT, 1996. 239 p.